

УДК 334.012.63/.64:355(477)

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2023-4.6>

Кобеля-Звір М.Я.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри підприємництва, торгівлі та логістики,
Львівський торговельно-економічний університет

ГРАНТИ ДЛЯ ЕКСПОРТНО-ОРІЄНТОВАНИХ ПІДПРИЄМСТВ ПЕРЕРОБНОЇ ГАЛУЗІ ВІД ПРОГРАМИ USAID «АГРО»: ПЕРЕПОНИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Стаття присвячена вивченню та аналізу грантових можливостей, що надаються програмою USAID «АГРО» в межах експортно-орієнтованої програми переробки зернових, олійних та бобових культур в Україні. Програма спрямована на відновлення та розвиток експортного потенціалу переробних підприємств, розширення каналів збуту та збільшення об'ємів продажів на міжнародних ринках. Мета статті – розкрити ключові аспекти програми, визначити її значення для підприємств переробної галузі та виявити можливості, які відкриваються завдяки отриманню грантів. Детально розглянуто пріоритети та цілі програми, такі як виробництво високомаржинальних продуктів, розширення експортних ринків та розвиток переробних потужностей, показано важливість створення експортно-орієнтованого продукту та розвитку конкурентоспроможних стратегій виробництва. Розглянута проблематика, з якою стикаються підприємства переробної галузі в Україні та те, як програма USAID «АГРО» може сприяти їх вирішенню. Стаття виокремлює ключові умови та вимоги для учасників конкурсу, а також аналізує обмеження та бар'єри, які можуть виникнути в процесі отримання грантів. Надається докладний огляд того, як апліканти повинні формувати свої проєктні пропозиції та як визначається сума субгранту. У висновку статті розглядаються можливості, які відкриваються перед підприємствами переробної галузі, якщо вони успішно скористаються грантами від програми АГРО. Зазначається, що ці можливості включають фінансову підтримку, розширення експортних потоків, розвиток високомаржинальних продуктів та стабілізацію обсягів продажу на світовому ринку. У висновку підкреслюється важливість програми USAID «АГРО» як стратегічного інструменту для стимулювання розвитку та конкурентоспроможності переробної галузі в Україні. Програма виступає кроком вперед у створенні стійкої та ефективної моделі бізнесу, сприяючи економічному зростанню та підвищенню конкурентоспроможності української переробної галузі на світовій арені. В результаті експортно-орієнтована програма переробки зернових, олійних та бобових культур від USAID «АГРО» стає не лише ключовим інструментом підтримки підприємств, але і стратегічним рушієм у напрямку стабільного та успішного розвитку аграрного сектора України.

Ключові слова: гранти для бізнесу, грантова підтримка аграріїв, гранти для сільгоспвиробників, переробні підприємства, гранти для агропідприємництва, гранти USAID, програма АГРО, експорт.

GRANTS FOR EXPORT-ORIENTED ENTERPRISES IN THE PROCESSING SECTOR FROM THE USAID "AGRO" PROGRAM: OBSTACLES AND OPPORTUNITIES

Kobelia-Zvir Mariana

Lviv University of Trade and Economics

The article is devoted to the study and analysis of grant opportunities provided by the USAID "AGRO" program within the framework of the export-oriented program for the processing of grain, oil and leguminous crops in Ukraine. The program is aimed at restoring and developing the export potential of processing enterprises, expanding sales channels and increasing sales volumes on international markets. The purpose of the article is to reveal the key aspects of the program, determine its significance for enterprises in the processing industry, and identify the opportunities that are opened by receiving grants. The article examines in detail the priorities and goals of the program, such as the production of high-margin products, the expansion of export markets, and the development of processing facilities. The importance of creating an export-oriented product and developing competitive production strategies is highlighted. It also examines the problems faced by enterprises in the processing industry in Ukraine and how the USAID "AGRO" program can help solve them. The article highlights the key conditions and requirements for the participants of the competition, as well as analyzes the limitations and barriers that may arise in the process of obtaining grants. A detailed overview of how applicants should formulate

their project proposals and how the subgrant amount is determined is provided. In the conclusion of the article, the opportunities open to enterprises of the processing industry, if they successfully use grants from the AGRO program, are considered. It is noted that these opportunities include financial support, expansion of export flows, development of high-margin products and stabilization of sales volumes on the world market. The conclusion emphasizes the importance of the USAID "AGRO" program as a strategic tool for stimulating the development and competitiveness of the processing industry in Ukraine. The program is a step forward in creating a sustainable and efficient business model, contributing to economic growth and increasing the competitiveness of the Ukrainian processing industry on the world stage. As a result, the USAID "AGRO" export-oriented program for the processing of grain, oil and leguminous crops becomes not only a key tool for supporting enterprises, but also a strategic driver in the direction of stable and successful development of the agricultural sector of Ukraine.

Keywords: grants for business, grant support for farmers, grants for agricultural producers, processing enterprises, grants for agro-entrepreneurship, USAID grants, AGRO Program, export.

Постановка проблеми. Російське вторгнення серйозно пошкодило сільське господарство України. Згідно з оцінками ООН війна вже обійшлася українським сільгоспам від 4 до 6 млрд доларів. Вартість заміни та ремонту пошкодженої техніки оцінюється у 926,1 млн доларів США, або 2281 одиницю обладнання, а вартість пошкоджених сховищ зерна складає 272 мільйони доларів. Зменшення експортних можливостей, руйнування інфраструктури та зростання витрат на пальне стримують інвестиції та розвиток бізнесу. Сільгосппромисловість України, що включає понад 40 галузей, має проблеми через неефективну логістику, що призводить до втрат 20 доларів США за тону. Зменшення експорту зерна через чорноморські порти після закінчення Чорноморської зернової ініціативи викликало певне скорочення, але порти річки Дунай продовжують відігравати ключову роль. На початок маркетингового року 2023/24 Україна експортувала 8,7 млн тонн зернових, приблизно на 30% менше, ніж у минулому році. Внаслідок війни Україна зменшила експорт та збільшила імпорт продукції переробки зернових [6]. Оскільки інвестиції в сектор переробки в зазначений період значно скоротилися, USAID АГРО спрямовує підтримку в інвестиційні проекти для розвитку переробки зернових, олійних та бобових культур.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В аграрному секторі підтримку міжнародних партнерів досліджували Беззубко Б., Беззубко Ю., Федун І.І., Приліпко М. та Макушок О.В., Мар'янович М.Е. [1; 3; 5; 8; 14]. Проблема функціонування та стратегічного розвитку підприємств переробних галузей приділяли увагу чимало науковців, серед яких: Дейнеко Л., Калетнік Г., Купчак П., Гудзь Ю. Ф., Федулова Л., Мазур А.Г., Гончарук Я.В., Заїнчковський А.О., Сичевський М.П., Руденко В.С., Сментина Н.В., Добриніна Д.А. та ін. [2; 4; 11; 12; 16].

Незважаючи на значну увагу до грантових інструментів на підтримку підприємств аграрної сфери, практично залишилася поза увагою науковців **експортно-орієнтована програма переробки зернових, олійних та бобових культур** від

USAID АГРО. Не дослідженими є її пріоритети та цілі, а також особливості участі агропідприємств у конкурсі на отримання грантового фінансування.

Постановка завдання. Мета статті полягає в глибокому аналізі та систематичному огляді грантових можливостей, що пропонуються Програмою USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО) в межах конкурсу «Експортно-орієнтована програма переробки зернових, олійних та бобових культур».

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальний аналіз ринкових тенденцій свідчить про те, що багато сільгоспідприємств стикаються із завищеними витратами на виробництво, обмеженою доступністю сучасних технологій та нестачею інновацій у їхніх продуктах. Причини низької конкурентоспроможності: застаріле обладнання, високі експлуатаційні витрати, нестабільність на ринку сировини, зокрема зернових, олійних та бобових культур, логістичні труднощі тощо.

Цей аналіз відкриває ключові аспекти проблем, із якими стикаються підприємства переробної галузі, які можуть бути вирішені, дозволяє розглянути грантові інструменти програми USAID з аграрного і сільського розвитку (програма АГРО). Це 7-річний проєкт (2019–2026), який фінансується Агентством США з міжнародного розвитку та реалізується компанією «Кімонікс Інтернешнл» [13].

У листопаді 2023 року в межах програми «Агро» відкрився конкурс на підтримку переробних підприємств зернових, олійних та бобових культур. Метою програми АГРО є надати субгранти українським недержавним (приватним) юридичним особам/компаніям для відновлення та розвитку експортного потенціалу переробних підприємств зернових, олійних та бобових культур в Україні, розширення каналів та ринків збуту готової продукції переробки та збільшення об'ємів продажів на закордонних ринках.

Особливістю програми є те, що вона повинна стимулювати виробництво високомаржинальних продуктів переробки зернових, олійних та бобових включно з похідними продуктами глибинної переробки, що мають значний експортний потенціал і не обмежені сучасними логістичними викликами.

Учасниками конкурсу можуть бути:

Переробні підприємства: Зареєстровані учасники ринку згідно з законодавством України, які працюють не менше п'яти років в секторі переробки зернових, мають високий рівень ділової активності та здатність виробляти готові продукти.

Технічна підтримка: Субреципієнти, які можуть потребувати технічної допомоги для ефективнішої реалізації своєї діяльності. Це може включати технічну допомогу чи навчання для поліпшення виробничих процесів та конкурентоспроможності.

Специфікації учасників: Підприємства, які працюють по всій території України, за винятком територій, тимчасово не підконтрольних уряду України.

Пов'язані з категоріями сировини: Переробні потужності, які спеціалізуються на виробництві продукції з доданою вартістю з вказаних категорій вхідної сировини, таких як кукурудза, пшениця, жито, насіння сояшнику, соєві боби тощо.

Вимоги до учасників – потенційні грантоотримувачі – це підприємства/компанії, які мають експортоорієнтовані стратегії розвитку та є постійними експортерами.

У межах даної ініціативи особливу увагу буде приділено відновленню та посиленню переробних потужностей з метою виробництва продукції з доданою вартістю на експорт із наступної категорії вхідної сировини:

- кукурудза на комбікорми і на харчові продукти;
- пшениця для продовольчих, промислових і кормових цілей;
- жито на промислові та кормові цілі;
- насіння сояшнику промислове;
- високоолеїнове насіння сояшнику;
- соєві боби на промислові та кормові цілі;
- насіння сортове та звичайного циклу [9].

Заявники повинні відповідати наступним критеріям прийнятності:

Критерій 1. Заявники повинні бути зареєстрованими українськими недержавними (приватними) підприємствами/компаніями, офіційно створеними, визнаними відповідними органами влади України, мати добру репутацію, а також відповідати всім чинним цивільним та фіскальним нормам.

Критерій 2. Заявники повинні мати принаймні 5 (п'ять) років досвіду в секторі переробки зернових, олійних та бобових або суміжної діяльності.

Критерій 3. Заявники повинні запропонувати і надати резюме кандидатів щонайменше на дві наступні посади ключового персоналу: Координатор проекту, Експерт відділу маркетингу та збуту. Кандидати на ключові посади повинні відповідати наступним кваліфікаціям:

- Координатор проекту повинен мати мінімум 3 (три) роки практичного досвіду управління, від-

мінні комунікативні та письмові навички, вільне володіння українською мовою.

– Експерт відділу маркетингу та збуту на підприємстві повинен мати мінімум 5 (п'ять) років практичного досвіду з маркетингу та збуту, відмінні комунікативні та письмові навички, вільне володіння англійською та українською мовою.

Критерій 4. Заявник повинен бути готовим співінвестувати у цю діяльність не менше 30% від загального бюджету проекту. Внесок заявника – це спосіб заохочення успішного завершення діяльності отримувача субгранту. У разі укладання договору субгранту субреципієнт повинен надати документацію, яка свідчить про його внесок. До внесків субреципієнта відноситься фінансування витрат діяльності у грошовій або натуральній формі, яке надається субреципієнтом або іншими донорськими організаціями, такими як міжнародні громадські організації, уряди іноземних держав, місцеві та міжнародні організації, інші треті сторони та/або спільні внески, зроблені вищезгаданими зацікавленими сторонами. До внеску субреципієнта не повинно включатися фінансування, що отримується в межах інших проектів USAID. Програма АГРО надаватиме перевагу заявкам, які передбачають внесок субреципієнта у розмірі, що перевищує 30% від суми субгранту. У складі заявки заявник повинен вказати повний обсяг інвестицій, який включає: власний внесок, підтримку USAID AGRO та будь-які інші джерела фінансування. Заявник повинен надати відповідні дані щодо економічної ефективності проекту у виробництві та реалізації продуктів переробки зернових чи олійних культур на цільових ринках збуту [10].

Конкретні заходи можуть включати, але не обмежуються наступним переліком:

- збільшення на 25% обсягів переробки сировинної продукції зернових, олійних та бобових на експортно-орієнтовані продукти з доданою вартістю протягом строку реалізації проекту; налагодження, диверсифікація та розширення каналів та ринків збуту готової продукції з доданою вартістю (не сировини) з фокусом на країни регіону ЕМЕА;
- залучення та розвиток горизонтальних та вертикальних партнерств з метою створення ринкового виробничо-збутового циклу з урахуванням потенційних «пляшкових горлечок»: розвиток переробних потужностей із урахуванням географії сировини, оптимізації ланцюгів постачання та зменшення логістичних витрат, енергоефективності та енергосталості тощо;
- розвиток бізнес-моделі контрактного вирощування між переробником та фермером на взаємовигідній довготривалій та сталій основі; поширення кращих практик серед учасників ринку;
- розробка та впровадження довготривалої стратегії розвитку експортного потенціалу через маркетингові дослідження цільового регіону та

кінцевого продукту споживання, розбудову відділу маркетингу та збуту, присутності на міжнародних цільових виставках та поширення досвіду серед партнерів-постачальників сировини та B2B партнерів у ланцюзі доданої вартості;

– сприяння впровадженню та становлення кращих практик переробки зернових для відгодівельних майданчиків, що охоплює, але не обмежується визначенням: 1) найкращого типу зернових для сектора відгодівлі; 2) кращих практик вирощування, доробки та зберігання; 3) стандартів засвоєння зернових худобою; 4) методів доробки/переробки зернових; 5) методів та технологій, що можуть покращити продуктивність худоби, ефективність переробки зернових, оптимізацію витрат;

– запровадження та поширення серед партнерів та інших гравців ринку найкращих стандартів контролю якості та безпечності харчової продукції, передпродажної підготовки продукції переробки зернових з основною метою: виробляти якісний продукт за економічною ціною, який відповідає спектру вимог споживачів; розроблення стандартів, практик забезпечення якості, інших процесів та досліджень, які учасники ланцюга постачання можуть використовувати для створення цінності (харчової та маркетингової) у постачанні зерна та зернових продуктів споживачам [9; 10].

Заявник повинен уважно підходити до формулювання своєї проектної пропозиції, враховуючи ряд ключових аспектів, які були надані у вказаній інформації. Основні елементи, які повинні бути включені в проектну пропозицію, передбачають наступне:

1. Підхід у виробництві та реалізації продуктів: Описати стратегію виробництва та реалізації продуктів зернових чи олійних культур на цільових ринках; визначити основні конкурентні переваги та унікальні особливості підходу.

2. Види продукції та країни продажу: Зазначити конкретні види продукції, які планується виробляти та реалізувати; вказати цільові країни для продажу продукції та обґрунтувати вибір.

3. Ступінь готовності проектної кошторисної документації: Зазначити рівень готовності проектної кошторисної документації для модернізації виробництва в межах проекту; вказати найближчі терміни розробки відсутньої документації.

4. Стратегія виробництва та збуту: Включити довгострокову стратегію виробництва та збуту у вигляді додатка до повної заявки; оцінити інвестиційні критерії, такі як рентабельність інвестицій (ROI), чиста теперішня вартість (NPV), внутрішня норма прибутку (IRR), термін окупності та індекс прибутковості.

Важливо включити конкретні числові показники та аргументи для кожного з інвестиційних критеріїв, щоб зробити пропозицію більш об'єктивною та переконливою для оцінювачів програми.

Заявник повинен врахувати вимоги програми щодо очікуваних результатів діяльності, а саме:

1. Збільшення обсягів закупівлі та переробки сировини щонайменше на 25% протягом строку реалізації проекту.

2. Не менше ніж 50 ММСП-партнерів постачальників сировини повинні отримати надійні системні та довгострокові канали збуту за конкурентними цінами протягом першого року реалізації проекту з подальшим розширенням обсягів закупівлі сировини та переліку партнерів.

3. Збільшення продуктивності щонайменше на 25% протягом періоду реалізації проекту з подальшою динамікою росту в наступні роки.

4. Розроблення довготривалої маркетингової стратегії виходу на нові експортні ринки збуту. Щонайменше 5 нових експортних каналів та ринків збуту готової продукції переробки повинно бути створено за результатами реалізації проекту, збільшено продажі мінімум на 20%.

5. Запровадження нових технологій та практик переробки продукції зернових.

6. Розширення каналів та ринків збуту готової продукції переробки.

7. Збільшення об'ємів продажів на закордонних ринках із фокусом, але не обмежуючись регіоном ЕМЕА.

У своїй заявці заявник повинен включити кількісні та якісні показники власного проекту, а також очікувані результати та бачення подолання ризиків («пляшкових горлечок») проекту.

Перевагою програми АГРО є те, що вона планує надати приблизно 703,000,000 грн для 20 (двадцяти) потенційних субгрантів. Очікується, що сума кожного субгранту може коливатися між 10,000,000 грн до 100,000,000, але остаточна сума буде залежати від субгрантової діяльності та остаточних переговорів і може вийти за межі цього діапазону.

Сума кожного субгранту може бути в наступному діапазоні:

– від 10 000 000 до 20 000 000 грн (проекти з щонайменше 30% внеску від заявника);

– від 20 000 000 грн до 54 000 000 грн (проекти з щонайменше 40% внеску від заявника);

– від 55 000 000 грн до 100 000 000 грн (проекти з щонайменше 50% внеску від заявника) [9; 10].

Сума субгранту буде визначатися згідно з такими факторами:

– Відсоток внеску заявника для реалізації запропонованого інвестиційного проекту.

– Обсяг переробки вхідної сировини та розвитку горизонтального партнерства.

– Відсоток збільшення продуктивності та обсягів виробництва/продажу готової продукції на міжнародних ринках.

Проект передбачає надання «твердої» та «м'якої» підтримки – відповідного обладнання, консультацій та/або маркетингової підтримки з метою фасилітувати розвиток горизонтальних та вертикальних партнерств у межах ринкового системного підходу [9].

У цьому конкурсі існують деякі перепони, які можуть стати перешкодою для заявників. Деякі з основних бар'єрів включають наступне:

1. **Обмеження використання коштів субгранту:** Заявники зіткнулися з обмеженнями щодо використання субгранту на певні види витрат, такі як будівельні або інфраструктурні проекти.

2. **Необхідність попереднього схвалення для деяких видів витрат:** Деякі види витрат вимагають попереднього схвалення від програми АГРО, зокрема, якщо це пов'язано із закупівлею певних товарів чи послуг, які потребують додаткової уваги та контролю.

3. **Заборона на використання коштів для певних цілей:** Обмеження використання коштів субгранту для покриття попередніх зобов'язань чи заходів, які вже були здійснені.

4. **Обмеження щодо джерел постачання та національної приналежності виробника:** Заборона на закупівлю товарів або послуг, які мають обмеження або заборони згідно з чинними правилами USAID щодо джерел постачання чи національної приналежності виробника з певних країн.

5. **Необхідність врахування стратегічних цілей та завдань програми:** Заявники повинні дбати про те, щоб їхні проєктні пропозиції відповідали стратегічним цілям та завданням програми АГРО, що може вимагати уважної узгодженості з цілями фінансування.

Ці бар'єри створюють конкретні умови та обмеження, які заявники повинні враховувати при підготовці своїх проєктних пропозицій для участі у конкурсі.

Водночас, як продемонструвало дане дослідження, отримання гранту від програми АГРО в межах конкурсу «Експортно-орієнтована програма переробки зернових, олійних та бобових культур» відкриває перед підприємствами переробної галузі ряд можливостей і переваг:

– **Фінансова підтримка:** Здобуття фінансової підтримки на етапі реалізації проєкту та розвитку виробництва. Гранти можуть використовуватися для покриття різних витрат, таких як модернізація обладнання, покращення технологічних процесів та інші інвестиції.

– **Відновлення та розширення експортних потоків:** Збільшення конкурентоспроможності на міжнародних ринках шляхом розвитку та вдосконалення виробничих процесів. Це може дозволити підприємствам вийти на нові ринки, розширити асортимент продукції та забезпечити стійкі експортні потоки.

– **Розвиток високомаржинальних продуктів:** Сприяння виробництву високомаржинальних продуктів переробки зернових, олійних та бобових культур. Глибока переробка може додатково підвищити вартість продукції і зробити її більш привабливою для міжнародних покупців.

– **Розширення ринків збуту:** Допомога у відкритті нових ринків збуту та розширенні клієнтської бази. Розвиток ефективних каналів збуту дозволяє досягти широкого кола споживачів.

– **Створення кінцевого експортно-орієнтованого продукту:** Розвиток виробництва товарів, призначених для експорту, що відповідає попиту на міжнародних ринках. Це може включати в себе створення унікальних продуктів та адаптацію до стандартів та вимог різних країн.

– **Стабільність та зростання обсягів продажу:** Забезпечення стабільних обсягів продажу на закордонних ринках та зменшення залежності від внутрішнього ринку.

– **Вирішення економічних проблем:** Вирішення проблем надлишків та падіння в ціні сировинної зернової продукції в Україні шляхом глибокої переробки та виробництва товарів із доданою вартістю.

Висновки з проведеного дослідження. Експортно-орієнтована програма переробки зернових, олійних та бобових культур, реалізована за підтримки програми USAID «АГРО», становить значущий крок у розвитку переробної галузі України. Гранти, що надаються цією програмою, надають підприємствам у цьому секторі виняткову можливість покращити свої технічні можливості, розширити експортні потоки та створити конкурентоспроможні продукти для міжнародного ринку. Мета програми – відновлення та розвиток експортного потенціалу переробних підприємств – стає ключовим драйвером для підприємств, спрямованих на глибоку переробку зернових, олійних та бобових культур. Це допомагає вирішити проблеми надлишків та зменшення цін на сировину, стимулює виробництво високомаржинальних продуктів та забезпечує стабільність на ринку. Програма також підтримує створення кінцевого експортно-орієнтованого продукту та розвиток каналів збуту на міжнародних ринках. Це сприяє не лише економічному зростанню підприємств, але й укріпленню позицій України на світовій арені. Завдяки програмі підприємства отримують можливість не лише виживати на глобальному ринку, але й розкривати свій повний потенціал. Урядова ініціатива USAID «АГРО» стає кроком вперед у створенні стійкого та конкурентоспроможного аграрного сектора, що має великий вплив на економічний розвиток країни в цілому. Подальші наші дослідження повинні стосуватися аспектів грантового фінансування переробної галузі, що визначена як пріоритетна в Україні відповідно до Плану розвитку переробної галузі.

Список використаних джерел:

1. Беззубко Б., Беззубко Ю. Міжнародна технічна допомога для України. *Галицький економічний вісник*. 2020. № 3 (64). URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/32493/2/GEB_2020v64n3_Bezzubko_B-International_technical_210-216.pdf (дата звернення: 12.11.2023).
2. Кобеля-Звір М.Я. Гранти для переробної галузі як інструмент її розвитку в умовах війни та повоєнний час. *Підприємництво та інновації*. № 28. С. 47–51. URL: <http://www.ei-journal.in.ua/index.php/journal/article/view/595> (дата звернення: 03.11.2023).
3. Кобеля-Звір М.Я. Міжнародна технічна допомога «Програма USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО)» в умовах війни. *Вісник СНАУ. Серія : Економіка та менеджмент*. № 3 (95). С. 26–33. URL: <https://snaujournal.com.ua/index.php/journal/article/view/298> (дата звернення: 07.11.2023).
4. Мазур А.Г., Гончарук Я.В. Стратегічні напрями розвитку переробних підприємств АПК Вінницької області в умовах глобалізації. *Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка*. 2015. Т. 20. Вип. 3. С. 71–74. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2015_20_3_17 (дата звернення: 20.11.2023).
5. Мар'янович М.Е. Міжнародна технічна допомога та її роль у забезпеченні сталого розвитку. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0fd2f91b-9fd2-42d8-89e0-d1381bcfbf50/content> (дата звернення: 10.11.2023).
6. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/> (дата звернення: 22.11.2023).
7. План розвитку переробної промисловості. URL: <https://komprompol.rada.gov.ua/uploads/documents/31367.pdf> (дата звернення: 15.11.2023).
8. Приліпко С.М., Макушок О.В. Роль міжнародних проектів технічної допомоги у розвитку обслуговуючої кооперації сільських територій. Кооперативні читання. 2017. URL: http://ir.polissiauniver.edu.ua/bitstream/123456789/8580/1/Cooperative_2017_107-113.pdf (дата звернення: 12.11.2023).
9. Програма USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО). URL: <https://mailchi.mp/6a6c9e43415a/usaid-agro-activity-in-ukraine?fbclid=IwAR3ihafNn9wnQLKFACp9C037t672p731gd5NQGUCn-6XGx0nUb8M2UeNKpU> (дата звернення: 16.11.2023).
10. Програма USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО). URL: https://m-msr.otg.dp.gov.ua/storage/app/sites/22/uploaded-files/AGRO%20one-pager%20UA_2020_11_02.pdf (дата звернення: 12.11.2023).
11. Руденко В.С. Гранти – як форма забезпечення соціальної безпеки та важіль розвитку малого та середнього бізнесу в Україні в умовах війни. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0a908415-36b9-430e-a844-b2ef8e564e54/content> (дата звернення: 19.11.2023).
12. Сментина Н.В., Добриніна Д.А. Стимулювання підприємницької діяльності на місцевому рівні: виклики та інструменти державної регуляторної політики. URL: https://www.researchgate.net/profile/Vadym-Polishchuk/publication/365610152_Osoblivosti_finansovoi_politiki_v_umovah_vijskovogo_stanu/links/637a769e54eb5f547cec296b/Osoblivosti-finansovoi-politiki-v-umovah-vijskovogo-stanu.pdf#page=521 (дата звернення: 25.11.2023).
13. США оголосили про започаткування ініціативи стійкості сільського господарства в Україні вартістю \$100 млн. URL: <https://ua.usembassy.gov/uk/the-united-states-announces-100-million-ukraine-agriculture-resilience-initiative-agri-ukraine/> (дата звернення: 10.11.2023).
14. Федун І.І. Формування умов підвищення інноваційно-інвестиційної активності в агропромисловому виробництві України. *Економічна наука*. 2014. № 3. С. 41–47. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/3_2014/10.pdf (дата звернення: 12.11.2023).
15. Програма USAID з аграрного і сільського розвитку – АГРО. URL: <https://www.facebook.com/usaid.agro/> (дата звернення: 12.11.2023).
16. Гончарук Я.В. Стан та перспективи залучення інвестицій в підприємства переробних галузей АПК Вінницької області в умовах глобалізації. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2015. № 4. С. 120–127. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efmapnp_2015_4_14 (дата звернення: 22.11.2023).

References:

1. Bezzubko B., Bezzubko Yu. (2020) Mizhnarodna tekhnichna dopomoha dlia Ukrainy [International technical assistance for Ukraine]. *Halyskyi ekonomichnyi visnyk*, no. 3 (64). Available at: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/32493/2/GEB_2020v64n3_Bezzubko_B-International_technical_210-216.pdf (accessed November 12, 2023).
2. Kobelia-Zvir M. Ya. Hranty dlia pererobnoi haluzi iak instrument ii rozvytku v umovakh vijny ta povoiennyj chas [Grants for the processing industry as a tool for its development in wartime and postwar times]. *Pidpriemnytstvo ta innovatsii*, no. 28, pp. 47–51. Available at: <http://www.ei-journal.in.ua/index.php/journal/article/view/595> (accessed November 3, 2023).
3. Kobelia-Zvir M. Ya. Mizhnarodna tekhnichna dopomoha "Prohrama USAID z ahrarynoho i sil's'koho rozvytku (AHRO)" v umovakh vijny [International technical assistance "USAID Program for Agrarian and Rural Development (AGRO)" in conditions of war]. *Visnyk SNAU. Serii: Ekonomika ta menedzhment*, no. 3 (95), pp. 26–33. Available at: <https://snaujournal.com.ua/index.php/journal/article/view/298> (accessed November 7, 2023).
4. Mazur A. H., Honcharuk Ya. V. (2015) Stratehichni napriamy rozvytku pererobnykh pidpriemstv APK Vinnytskoi oblasti v umovakh hlobalizatsii [Strategic directions of the development of processing enterprises of the agricultural industry of the Vinnytsia region in the conditions of globalization]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Serii:*

Ekonomika, tom 20, vol. 3, pp. 71–74. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2015_20_3_17 (accessed November 20, 2023).

5. Marianovych M. E. Mizhnarodna tekhnichna dopomoha ta ii rol' u zabezpechenni staloho rozvytku [International technical assistance and its role in ensuring sustainable development]. Available at: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0fd2f91b-9fd2-42d8-89e0-d1381bcfbf50/content> (accessed November 10, 2023).

6. Ministerstvo ahrarynoi polityky ta prodovol'stva Ukrainy [Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine]. Available at: <https://minagro.gov.ua/> (accessed November 22, 2023).

7. Plan rozvytku pererobnoi promyslovosti [Plan for the development of the processing industry]. Available at: <https://komprompol.rada.gov.ua/uploads/documents/31367.pdf> (accessed November 15, 2023).

8. Prylipko S. M., Makushok O. V. (2017) Rol mizhnarodnykh proektiv tekhnichnoi dopomohy u rozvytku obsluhovui- uchoi kooperatsii sil's'kykh terytorij [The role of international technical assistance projects in the development of service cooperation in rural areas]. Kooperatyvni chytannia. Available at: http://ir.polissiauniver.edu.ua/bitstream/123456789/8580/1/Cooperative_2017_107-113.pdf (accessed November 12, 2023).

9. Prohrama USAID z ahrarynoho i sil'skoho rozvytku (AHRO) [USAID Program on Agrarian and Rural Development (AGRO)]. Available at: <https://mailchi.mp/6a6c9e43415a/usaid-agro-activity-in-ukraine?fbclid=IwAR3ihafNn9wn-QLKfACp9C037t672p731gd5NQGUC-6XGx0nUb8M2UeNKpU> (accessed November 16, 2023).

10. Prohrama USAID z ahrarynoho i sil'skoho rozvytku (AHRO) [USAID Program for Agrarian and Rural Development (AGRO)]. Available at: https://m-msr.otg.dp.gov.ua/storage/app/sites/22/uploaded-files/AGRO%20one-pager%20UA_2020_11_02.pdf (accessed November 12, 2023).

11. Rudenko V. S. Hranty – iak forma zabezpechennia sotsial'noi bezpeky ta vazhil' rozvytku maloho ta seredn'oho biznesu v Ukraini v umovakh vijny [Grants are a form of ensuring social security and a lever for the development of small and medium-sized businesses in Ukraine during the war]. Available at: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0a908415-36b9-430e-a844-b2ef8e564e54/content> (accessed November 19, 2023).

12. Smentyna N. V., Dobrynina D. A. Stymuliuвання pidprijemnyts'koi diial'nosti na mistsevomu rivni: vyklyky ta instrumenty derzhavnoi rehuliatornoj polityky [Stimulating entrepreneurial activity at the local level: challenges and tools of state regulatory policy]. Available at: https://www.researchgate.net/profile/Vadym-Polishchuk/publication/365610152_Osoblivosti_finansovoi_politiki_v_umovah_vijskovogo_stanu/links/637a769e54eb5f547cec296b/Osoblivosti-finansovoi-politiki-v-umovah-vijskovogo-stanu.pdf#page=521 (accessed November 25, 2023).

13. SSHA oholosyly pro zapochatkuvannia initsiatyvy stijkosti sil'skoho gospodarstva v Ukraini vartistiu \$100 mln. [The United States announced the launch of a \$100 million agriculture sustainability initiative in Ukraine]. Available at: <https://ua.usembassy.gov/uk/the-united-states-announces-100-million-ukraine-agriculture-resilience-initiative-agri-ukraine/> (accessed November 10, 2023).

14. Fedun I. I. (2014) Formuvannia umov pidvyschennia innovatsijno-investytsijnoi aktyvnosti v ahropromyslovomu vyrobnytstvi Ukrainy [Formation of conditions for increasing innovation and investment activity in agro-industrial production of Ukraine]. *Ekonomichna nauka*, no. 3, pp. 41–47. Available at: http://www.investplan.com.ua/pdf/3_2014/10.pdf (accessed November 12, 2023).

15. Prohrama USAID z ahrarynoho i sil'skoho rozvytku – AHRO. [USAID Program for Agrarian and Rural Development – AGRO]. Available at: <https://www.facebook.com/usaid.agro/> (accessed November 12, 2023).

16. Honcharuk Ya. V. (2015) Stan ta perspektyvy zaluchennia investytsij v pidprijemstva pererobnykh haluzej APK Vinnytskoi oblasti v umovakh hlobalizatsii [State and prospects of investment attraction in enterprises of the processing branches of agricultural industry of Vinnytsia region in the conditions of globalization]. *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky*, no. 4, pp. 120–127. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efmapnp_2015_4_14 (accessed November 22, 2023).

E-mail: marianakobelia@gmail.com